

Bergshammars kyrkogård

Bergshammar 17:1, Bergshammar socken, Nyköpings kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Kulturhistorisk inventering 2017 - 2018

Bergshammars kyrkogård

Bergshammar 17:1, Bergshammar socken, Nyköpings kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Kulturhistorisk inventering 2017 - 2018

Rapport 2019:1

© 2019 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
byggnadsvard@regionsormland.se
www.sormlandsmuseum.se

Författare: Eva Wockatz
Omslagsbild: Bergshammars kyrka sedd från nordväst, SLM D2019-0008.
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz
Diarienummer: KN-SLM16-0021

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriet. Enligt FUK-avtal D-nr: I2018/00115

Nyköping 2019

Innehåll

Inledning

Bakgrund	7
Syfte och upplägg	7
Medverkande	7

Översiktliga beskrivningar

Bergshammars socken	8
Bergshammars kyrkomiljö	9
Bergshammars kyrkoanläggning	11

Historik och utveckling av kyrkogården

Bergshammars kyrka	13
Bergshammars kyrkogård	13

Fördjupad beskrivning av kyrkogården

Gamla kyrkogården	23
Västra utvidgningen	25
Kulturhistorisk värdering	25
Rekommendationer	27

Kulturhistorisk inventering av gravvårdarna

Kulturhistoriska urvalskriterier	28
Inventeringens upplägg	29

Gällande lagar och förordningar

Administrativa uppgifter

Källförteckning

Litteratur	33
Muntliga uppgifter	33
Hemsidor	33
Opublicerat material	33
Arkiv	34

Gravvårdskarta	Bilaga 1
Lista med värdefulla gravvårdar	Bilaga 2
Gravvårdsblanketter	Bilaga 3

1 Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Nyköping 9H SV med Bergshammars kyrka markerad. Skala 1:50 000.

Inledning

Bakgrund

Föreliggande rapport är en kulturhistorisk inventering av Bergshammars kyrkogård. Rapporten innehåller en översiktlig beskrivning av kyrkogården och dess gravvårdar. Kyrkan och kyrkogården tillhör Kiladalens församling, som är beställare av arbetet.

Stiftsstyrelsen har med stöd av 4 kap 16 § Kulturmiljölagen beslutat om ersättning för kulturhistoriskt motiverade kostnader i samband med vård och underhåll av kyrkliga kulturminnen, KAE, för inventeringen. Församlingen ansökte 2016 om kyrkoantikvarisk ersättning, så kallad KAE, för en kulturhistorisk inventering av församlingens samtliga kyrkogårdar i Bergshammars, Lunda, Kila och Tuna socken.

Syfte och upplägg

Enligt Riksantikvarieämbetets föreskrifter (KRFS 2012:2, § 11) till 4 kap. Kulturmiljölagen, ska det finnas en vård- och underhållsplan för kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser. Planen ska redovisa hur objekten ska vårdas och underhållas så att det kulturhistoriska värdet inte minskar och deras utseende och karaktär inte förvanskas. Kiladalens församling har i nuläget (2018) inga Vård- och underhållsplaner för sina kyrkogårdar. Den kulturhistoriska inventeringen av församlingens kyrkogårdar är ett första steg mot en vård- och underhållsplan.

Syftet med inventeringen är att göra en kulturhistorisk värdering och övergripande beskrivning av kyrkogården, samt sätta in den i sitt fysiska och historiska sammanhang. Värderingen av kyrkogården innehåller också riktlinjer för den fortsatta användningen. Riktlinjerna ska bidra till att kyrkogårdens karaktär bevaras.

Samtliga gravvårdar har inventerats, även helt nya gravanordningar. Gravanordningarna har delats in, klassificerats, i tre klasser. 1 *Mycket värdefulla*, 2 *Värdefulla* och 3 *Övriga* gravvårdar. De *Mycket värdefulla* och de *Värdefulla* gravvårdarna är sammanställda i en lista och markerade på en gravvårdskarta. De *Mycket värdefulla* gravvårdarna har också fotograferats och dokumenterats på en separat blankett. Se vidare under kapitlet Kulturhistorisk inventering av gravvårdarna.

Utöver platsbesök i samband med inventeringen har även arkivstudier, litteraturstudier och kontakter med hembygdsföreningen och kyrkans personal ingått. Inventeringens upplägg diskuterades vid ett möte med församlingen i september 2016.

Medverkande

Den kulturhistoriska inventeringen har utförts under 2017 - 2018 av Sörmlands museum, byggnadsantikvarie Eva Wockatz. Framtagning av de digitala gravkartorna har påbörjats i ett annat uppdrag av konsultfirman Swescan.

Församlingens representant har varit kyrkoherde Carl-Johan Falk. Urvalet och den slutliga kulturhistoriska bedömningen av gravanordningarna har granskats av en större grupp, där representanter från kyrkorådet, kyrkvaktmästaren och kyrkoherde Carl-Johan Falk från församlingen, samt Bergshammars hembygdsförening, har medverkat.

Översiktliga beskrivningar

Bergshammars socken

Bergshammars socken är belägen sydväst om Nyköping och norr om Kolmården. Socknen består av öppen dalgångsbygd kring Kilaån i norr och skogsbygd i söder med små, mestadels av skiften upplösta byar. Sockennamnet Bergshammar består av orden *berg* och *hammar*, det senare i betydelse stenig höjd eller liknande. Kyrkbyn Bergshammar ligger på en brant bergshöjd och när sockenkyrkan byggdes mitt i byn på 1400-talet gavs kyrkan samma namn som byn, Bergshammar.

I socknen finns omkring 200 fornlämningar, dels spridda grupper av bronsåldersgravar, dels några gravfält från yngre järnåldern. I skogsbygden finns lämningar av järnhyttor. I socknens södra del fanns hyttor, samt järn- och koppargruvor. Detta framkommer även av gårdarna som ligger här, Vinterhyttan, Bottenkarshyttan, Rävhyttan, samt Stora och Lilla Glashyttan.

Socknen ingår i Jönåkers härad. Efter kommunreformen bildades Bergshammars landskommun 1863 som år 1952 uppgick i Jönåkers landskommun. Sedan 1971 ingår Bergshammar i Nyköpings kommun.

Bergshammars församling var fram till 1962 annexförsamling i Tuna pastorat och mellan åren 1962 - 2006 annexförsamling i Lunda, Tuna, Bergshammar och Kila pastorat. 2006 uppgick församlingen i Kiladalens församling.

2 *Bergshammars kyrkoanläggning ligger på en höjd och omges av en stenmur. Vy från sydost. Foto Dag Forssblad mars 2010 (SLM D12-0912).*

I socknens norra del ligger tätorten och kyrkbyn Bergshammar. I väster ligger tätorten Svalsta, vars östra del ligger i Bergshammars socken och den västra ligger i Tuna socken.

I socknens norra del ligger Väderbrunn, en kronegendom och kungsladugård, som från tidig medeltid var ett befäst slott. På 1600-talet ägdes Väderbrunn av Willem Momma, som bl a inrättade ett mässingsbruk i Nyköping 1646. Mellan åren 1841-1890 var Södermanlands läns lantbruks-skola förlagd här, med föreståndarna Johan Theofil Nathorst och dennes son Hjalmar Otto till 1854 och därefter Riddaren och direktören Herr Robert Georgii, Väderbrunn. Han var även under en tidsperiod kommunens ordförande.

Järnvägen Järna-Åby byggdes ut i två etapper. Första etappen mellan Järna och Nyköping var klar 1913. 1915 var även sträckan Nyköping-Åby klar. I Bergshammars socken byggdes ingen station, endast en banvaktstuga. Stationer förlades istället i grannsocknarna, vid Enstaberga, Jönåker och Ålberga och järnvägen fick därmed ingen större påverkan på samhället.

Den större industrin som har funnits i Bergshammar är företaget Fejmert & Co AB som tillverkade maskiner för centrifugaljutning av betongrör. Företaget grundades 1938 av Erik Valdemar Carlsson-Fejmert. Företaget heter numera Fejmert Mixer AB och har flyttat till Nyköping. Vid Hilledal (från 1920-talet) och senare Ekeby gård (från 1940-talet) fanns den Hagmanska trädgårds-anläggningen. Här odlades rabarber och jordgubbar fram till 1970-talet. En lanthandel låg tidigare i Ljunggården, som ligger på norra sidan om landsvägen. I socknen har funnits en kyrk-skola, Ekeby skola. Skolan byggdes 1886, men revs då nya Bergshammars skola uppfördes 1993. En folkskola har också funnits vid Glashyttan, invigd 1883 och nedlagd på 1960-talet.

Bergshammar kyrka ligger inom ett område, Kiladalen (D55) som är av riksintresse för kultur-miljövården. Sockenkyrkorna med tillhörande prästgårdar och skolor anges i värdetexten vara en viktig del i uttrycket för riksintresset.

Bergshammars kyrkomiljö

Bergshammars kyrka är uppförd i en jordbruksbygd med gårdar, sockenkyrka, fornlämningar och vägar med förhistoriska anor. Kyrkan är belägen i Bergshammars by, som ligger i utkanten av Bergshammars samhälle, en tätort ca 8 km väster om Nyköping. Genom samhällets västra del går Kyrkvägen genom kyrkbyn med kyrka och jordbruksgårdar. Samhället har bebyggts med villor under främst 1970-1990-talet.

Komministerbostället, prästbostället, benämns Åttinge och ligger väster om kyrkan. Eftersom 1/8 av kyrkbyns mark styckades av för detta ändamål, fick gården detta namn. Mangårdsbyggnaden är äldre och rödfärgad. Gårdens ekonomibyggnader, ladugård och stall, låg söder om den gamla landsvägen men är numera rivna. I norr, i vinkel med prästbostaden, låg tidigare en äldre bod-länga som revs på 1970-talet i samband med att församlingen uppförde ett nytt församlingshem på samma plats. Direkt öster om kyrkan ligger Övre Bredgården, som idag ägs av kyrkan. Gårdens ekonomibyggnader är i huvudsak rivna; de låg där kyrkans nedre parkering finns idag. Två mindre uthus finns kvar. Söder om kyrkan ligger villafastigheten Hamra på den plats där gården Torps mangårdsbyggnader var belägna före laga skiftet. Söder om kyrkan ligger också den gamla tiondeboden och före detta fattighuset, också i anslutning till kyrkans parkering. Såväl fattighuset som sockenstugan har även använts som kyrkvaktarbostad. Sockenstugan låg fram till 1958 väster om kyrkan, men flyttades när kyrkogården utvidgades mot väster, då sockenstugan blev bygdegård.

3 Vy från parkeringen söder om kyrkan. Till vänster det gamla fattighuset/kyrkvaktarbostaden samt ett ut-
hus tillhörande villafastigheten Hamra, till höger tiondeboden (SLM D2019-0009).

4 Åttinge komministerboställe ligger väster om kyrkoanläggningen och används i församlingens verksam-
het. Byggnaden till höger är församlingshemmet (SLM D2019-0010).

Bergshammars kyrkoanläggning

Allmän karaktär

Bergshammars kyrkogård består av en äldre del närmast kyrkobyggnaden och en år 1928 genomförd utvidgning på kyrkans norra sida, samt en senare utvidgning mot väster som gjordes 1958. Den äldre och den västra delen sammanbinds av en svagt sluttande grässlänt. Gravvårdarna på kyrkogårdens äldre delar utgörs framför allt av spridda stående gravstenar, främst från 1900-talet, med något enstaka äldre järnkors. Få äldre gravvårdar finns kvar. Utvidgningen i väster från 1958 har i huvudsak gravvårdar från sent 1900-tal till 2000-tal. På utvidgningens nordöstra del finns urngravar, placerade utefter en häck. En askgravlund finns direkt väster om kyrkan.

Omgärdning och vegetation

Bergshammars kyrka och kyrkogård omges av en hög kallmurad terrassmur. På muren växer en låg häck. Muren finns kvar i norr, öster och söder. Stödmuren i väster mellan västra utvidgningen och den gamla kyrkogården är borttagen, här finns numera bara en grässlänt. På norra delen växer en häck, som utgör en rygghäck åt ett urngravsområde. Den äldsta delen av kyrkoanläggningen omgärdas av en krans av höga lövträd, lind och lönn, som växer innanför häcken. En del träd är borttagna. Trädkransen markerar väster om kyrkan ännu gränsen mellan kyrkogårdens äldsta del och den utvidgning som gjordes år 1958. Utvidgningen i väster omgärdas av formklippta häckar. Kyrkogården är gräsbevuxen och saknar gångstråk med undantag av en asfalterad väg i söder och en anslutande grusad gång i väster.

5 Ingången i söder, med klockstapeln väster om kyrkan (SLM D2019-0011).

6 *Bergshammars äldre kyrkogårdsdel norr om kyrkan, sedd från väster. Till vänster en större gravvård för ägare till en av Blackstagårdarna. Den enda gravplatsen som omgärdas av ett smidesstaket (SLM D2019-00012).*

7 *Den västra utvidgningen anlades 1958. I förgrunden syns två äldre gravvårdar som är placerade i trädkransen som omger den äldre kyrkogården (SLM D2019-0013).*

Ingångar

Det finns bara en ingång till kyrkogården. Den är placerad rakt söder om kyrkans sydportal. Grindstolparna är tegelmurade, putsade och vitkalkade. De täcks av tälttak med täckning av kopparplåt. Taken kröns av kors i kopparplåt. I grindstolparna har tidigare suttit vitmålade trägrindar. En asfalterad gång, som är anlagd i en brant backe, leder upp till sydportalen.

Gångsystem

På den äldre delen finns en asfalterad gång som leder fram till kyrkans sydportal. Gången ligger i en brant backe och gången kantas av höga träd och lyktstolpar. En anslutande grusad gång leder runt kyrkans västra del och fram till kyrkogårdens askgravlund. Övriga grusgångar är igenväxta med gräs.

Askgravlund

Askgravlunden är placerad omedelbart väster om kyrkan och invigdes år 2009. Askgravlunden omgärdas av en låg stenram, lagd av röd granit. Platsen är grusbelagd och i mitten finns en bänk placerad. Utsmyckningen vid askgravlunden utgörs av en svartmålad smidesbåge, avsedd att bära ljus. I väster finns en plantering med sedumväxter, som inramas av röda granitsocklar.

Kyrkan och övriga byggnader

Bergshammars kyrka består av ett rektangulärt långhus med ett fullbrett, rakt avslutat kor i öster och en sakristia i norr. Kyrkans fasader är spritputsade och avfärgade i svagt rosa med ljusgrå sockel. Kyrkans sadeltak, långhuset och sakristian, är täckta med enkupigt tegel.

Väster om kyrkan står klockstapeln i form av en öppen klockbock av trä med tre hjärtstockar, strävor samt sadeltak med gavlar. Hjärtstockarna och taket är spånklädda. Strävorerna är klädda med brädor och syllstockarna med locklistpanel. Takets gavelrösten kröns av flöjlar. I klockstapeln hänger kyrkans två klockor. Den stora klockan är gjuten 1673, den lilla 1679. I slänten ned mot söder finns en gravkällare/bårhus som uppfördes 1958.

Historik och utveckling av kyrkogården

Bergshammars kyrka

Bergshammars kyrka uppfördes troligen på 1400-talet. Den bestod då sannolikt av ett rektangulärt långhus, ett rakt avslutat kor i öster samt en sakristia i norr. Under ett antal år på 1500-talet stängdes kyrkan då den var en av de kyrkor kung Gustav Vasa ansåg vara överflödiga. Under 1600-talets första hälft uppfördes troligen ett vapenhus framför sydportalen. 1680-85 byggdes sakristian om. Vapenhuset revs senast år 1792 då dagens sydportal uppfördes.

Bergshammars kyrkogård**Gamla kyrkogården**

Den äldsta kyrkogården bör ha anlagts i kyrkobyggnadens närhet i samband med kyrkobygget på 1400-talet och bör ha omgett hela byggnaden. Äldre gravar var ofta enkla och markerades med en gravkulle. Ibland var de försedda med enklare träkors eller enklare resta stenar.

8 Askgravlunden som anlades 2009 (SLM D2019-0014).

9 Gravkällaren anlagd i muren, även den uppförd 1958 (SLM D2019-0015).

Vid kyrkan fanns på 1650-talet en runsten. Den fragmentariska inskriften löd: *Stenborg gjorde ... efter Vibjörn, sin son*. Stenen låg enligt uppgifter då öster om kyrkporten, men är nu förkommen. 1684 blev kronohemmanet Åttinge (Ottinge) kaplansboställe.

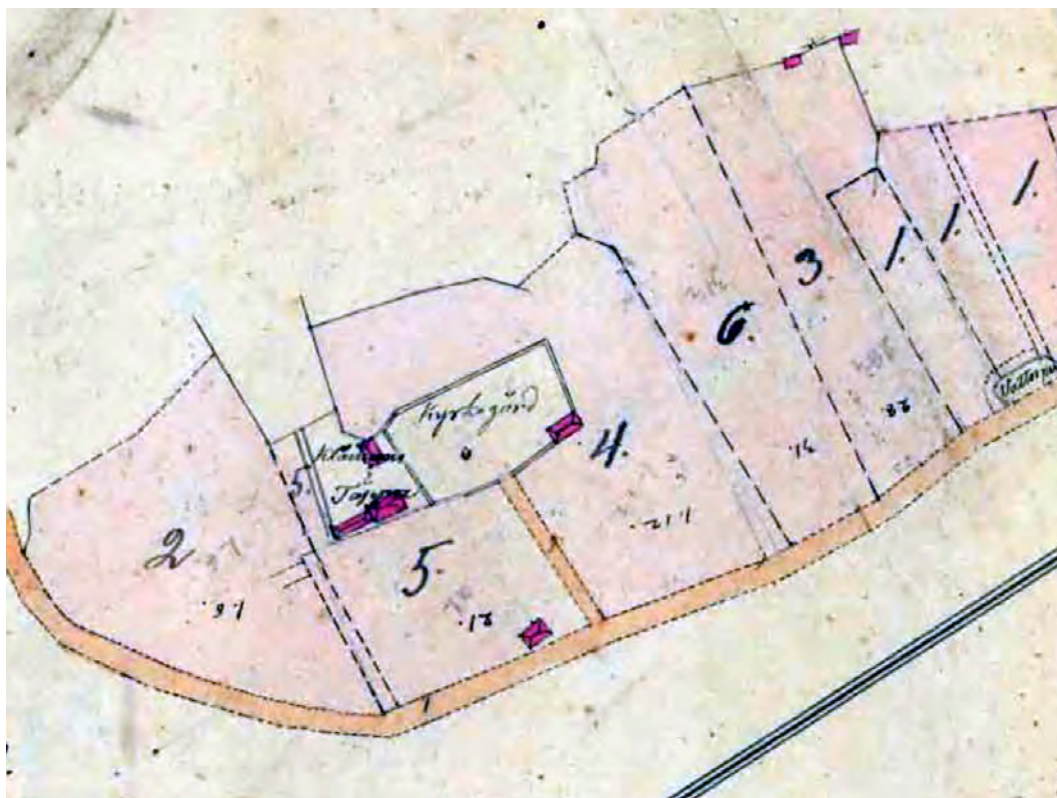
I kyrkolagen som kom 1686 beslutades att alla kyrkogårdar skulle inhägnas. Inhägnaderna bestod oftast av timmer och benämndes då kyrkbalkar. Dessa hade som syfte att markera kyrkogården, den vigda jorden, men också att hålla djuren ute. Den tidigaste kartan i Lantmäteriets arkiv där Bergshammars kyrka avbildas är från år 1692. Kyrkogårdens begränsning är dock inte inritad på denna karta. 1764 togs ett generellt beslut i landet att kyrkogårdarna i landet skulle omgärdas av naturstensmurar. Samma år uppfördes också en bogårdsmur av sten runt Bergshammars kyrkogård. Enligt kyrkobeskrivningen fick också kyrkvärden Anders Jonsson, Mellangården, och klockaren i uppdrag att samma år "flytta bommen å landsvägen". Bommen fanns till för att förhindra vägförande att resa förbi kyrkan under gudstjänst. 1792 uppfördes en portal i tegel och puts vid kyrkans ingång. Gången upp till södra portalen bör ha anlagts vid denna tidpunkt.

Fram till början av 1800-talet fick begravingar utföras inne i själva kyrkobyggnaden. Det var rika och adliga personer som hade möjlighet att köpa till sig en plats inne i kyrkan. 1815 kom en förordning för hela riket som gjorde att det blev förbjudet att gravsätta någon person inne i kyrkan. I Bergshammars kyrka är Wilhelm Momma, den nederländska industrimannen som bodde på Väderbrunn, begravd inne i kyrkans kor år 1681. Hans dotter är också begravd i samma grav. Inne i kyrkan är också Johan Warnstedt med hustru Maria Elisabet Törnbom, Åby, begravd. På hällen står det Anno 1773. Att det står Anno 1773 på hällen där Johan Warnstedt död 1774 är begravd, kan bero på att hans son Johan Martin dog hastigt i 20-årsåldern 1772-12-10, begravd 1772-12-20 och kan vara den förste att begravas där. Den tidigaste kartan där kyrkogården är inritad är från 1813, se bild 10. Kyrkogården har en så gott som rektangulär form. I väster ligger ett område som benämns "Klockarens täppa".

Laga skifte var en jordbruksreform som beslutades år 1827. Reformen innebar att bönderna fick sin mark samlad på ett och samma ställe, med följd att tomter "skiftades" och byggnader flyttades. Detta genomfördes i Bergshammars by med början år 1844. Skiftet genomfördes på initiativ av Per Larsson i Östergården. Vissa var därmed tvungna att flytta från sin mark, och nya gårdsnamn infördes, såsom Övre, Nya och Nedre Bredgården och Västra och Östra Torp. Prästbostället Åttinge där då komminister Johan Petter Hallgren bodde fick dock ligga kvar på sin plats. Inför det Laga skiftet upprättades en karta år 1843, i samband med delning av hustomter, äng och utmark, samt delning av åkerjorden till Östergården, se bild 11. Kyrkogården har fortfarande samma utbredning och markeras med (288). På kartan benämns området i väster (293) Sockenstugutomten och klockarens täppa, området norr om kyrkan (295) backe i kyrktäppan, samt i söder (287) åker-täppa. Intressant är att området som benämns kyrkogården avslutas i norr med en horisontell linje som går i höjd med sakristians avslutning i norr. I kyrkogårdsmuren, delvis in på åkertäppan ligger en byggnad, möjligen en bod.

Utvidgning mot norr

Enligt kyrkobeskrivningen finns en muntlig uppgift på att kyrkogården skulle ha utvidgats några år före 1869, då biskopen skulle ha invigt denna delen. Detta skulle mycket väl kunna vara en mindre utvidgning mot norr, för att få plats med gravplatser norr om sakristian, delvis på det område som år 1843 benämndes "backe i kyrktäppan", se bild 11. Enligt kyrkobeskrivningen lades också kyrkogårdsmurarna om 1869, då en öppning i öster togs bort. Samtidigt planterades träd på kyrkogården. Kyrkogårdsgången upp mot kyrkan som förut följt höjdsvackan rätades också upp. I

- 10 Bergshammars by år 1813. Väster om kyrkogården ligger Klockarens täppa och sockenstugan. Nr 2 är Prästgården, nr 5 är Torp och nr 4 är Bredgården. Lantmäteriet, lantmäterimyndighetens arkiv. Akt 04-BER-39.

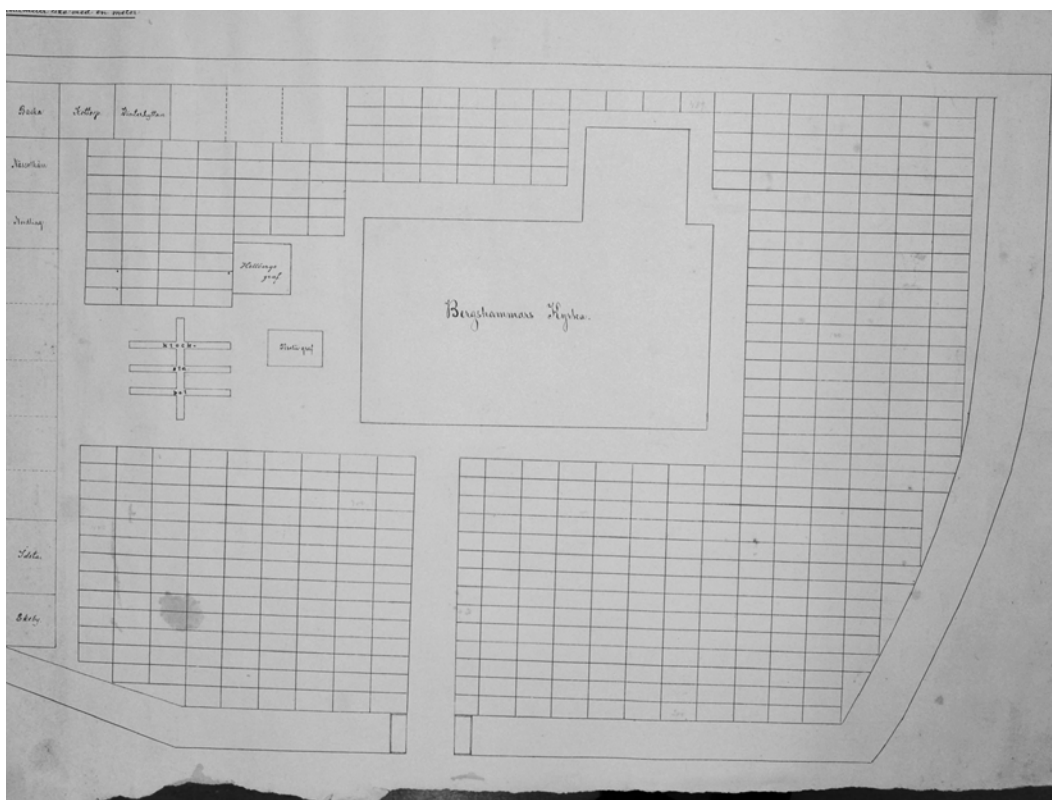
- 11 Bergshammars by år 1843 inför Laga skiftet. 288=Kyrkogården och 295=Backe i kyrktäppan. Lantmäteriet, lantmäterimyndighetens arkiv. Akt 04-BER-49.

Uppsala landsarkiv förvaras församlingens handlingar och kartor angående kyrkogården. Här finns en dokumentation på att det 1867 gjordes en avsyning av den då nylagda kyrkogårdsmuren. Murens yttre sidor var lagda i förband, men den inre kärnan var ”lagd av den gamla murens kullerstenar”. På grund av detta gick de inre stenarna inte att lägga med förband, varför garantitiden skulle förlängas till tre år. I landsarkivet i Uppsala finns också en odaterad ritning av Gamla kyrkogården, möjligen ritad i början av 1900-talet, se bild 12. Vissa gravar är namnsatta, som Hellbergs och Tiselii gravar i väster, samt i nordvästra hörnet gravarna för Nordling och gårdarna Nässelkärr, Backa, Kottorp och Winterhyttan. Enligt uppgift från Bergshammars hembygdsförening så dog läraren Jonas Nordling år 1900.

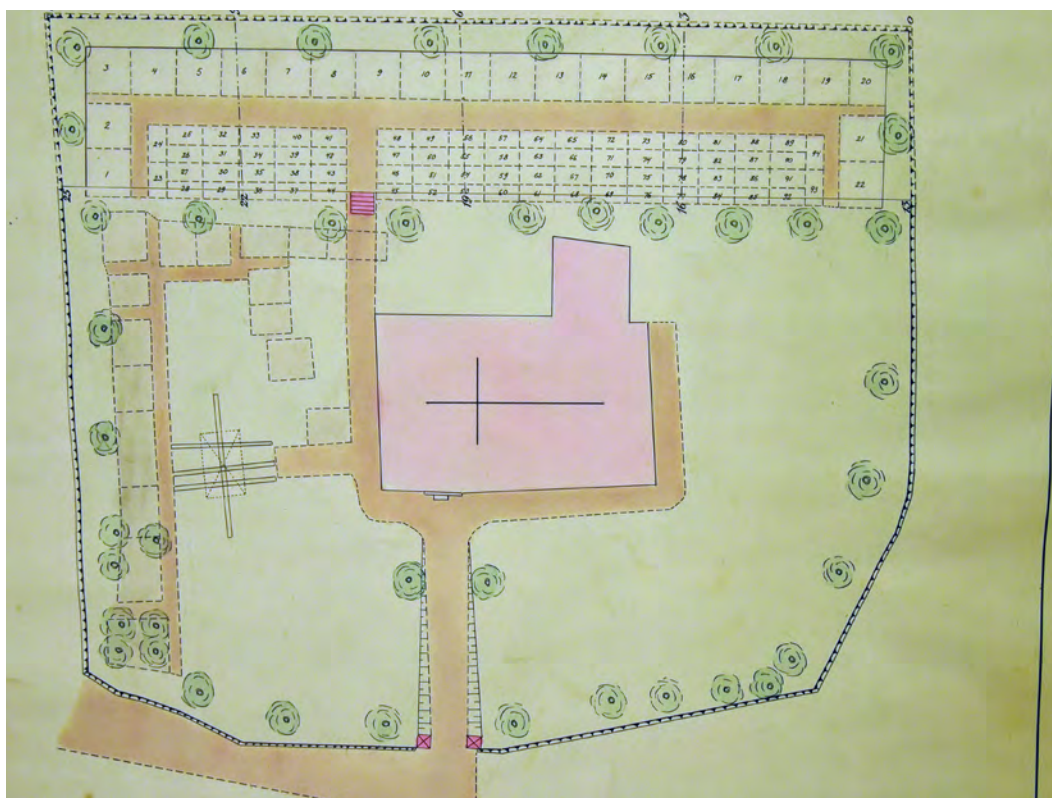
Under åren 1789-1816 var Fredrik Tiselius komminister i Bergshammar. 1899 instiftade Ida och Hilda Maria Tiselius den Tiseliska fonden för ett ”värdigt och prydligt underhållande” av gravplatsen på Bergshammars kyrkogård, där farföräldrarna Komminister Fredrik Tiselius med maka Eva Charlotta Åvall fått sin sista vila 1816. Tiselius är begravd vid västra gaveln. Graven pryds av ett järnkors och är idag den äldsta daterade gravvården på kyrkogården. Johan Hellberg var komminister under åren 1849-1878. Han var gift med Hanna Maria Holmberg, död 1917. Sannolikt är det dessa båda som är begravda i den Hellbergska gravkammaren, även den placerad vid kyrkans västra gavel.

År 1750 var befolkningen i socknen 371 st. År 1875 hade siffran stigit till 712 st. 1926 fanns det behov att utöka kyrkogården mot norr. Under året sålde ägarna till Övre Bredgården marken, backen, som låg norr om kyrkan. Marken såldes då till Bergshammars kommun. Eftersom lutningen var avsevärd, så behövde området fyllas upp. Detta medförde att den befintliga stödmuren var tvungen att flyttas. Förslag till denna kyrkogårdsutvidgning upprättades av distriktslantmätare Gustaf Willén år 1926, se bild 13. På kartan finns i norr en notering för hand om att ”Granhäcken tages bort”. I väster finns en notering om att ”Muren sänkes 40-50 cm”. Marken norr om den gamla kyrkogården var starkt sluttande och berget gick i dagen på det planerade utvidgningsområdet. Riksantikvarien S Brandel, ställde sig därför tveksam till de planerade arbeten. Motivet var att det på grund av markens beskaffenhet skulle bli en höjdskillnad på ca 55 cm mellan den nya och gamla kyrkogården. En slänt behövde därför anläggas på den gamla norrmurens plats, vilket han ansåg vara olämpligt. Han föreslog att en ny kyrkogård skulle anläggas på en från kyrkan skild plats. Men eftersom norra muren lades om så sent som 1869, ansåg han inte att man av antikvariska skäl skulle säga nej till utvidgningen. Men han framhöll att det skulle vara fördelaktigt ”om den nu mycket vackra och enhetliga kyrkogårdsanläggningen kunde bevaras i orört skick. Den vackra raden av träd bör under alla förhållanden kvarstå.” Även Kungliga Byggnadsstyrelsen hade åsikter om den norra utvidgningen. De skriver att ”Den nuvarande kyrkogården är en vacker och ovanligt enhetlig anläggning, varför det är önskvärt att den bevaras i sitt nuvarande skick”. Tre av murarna var sannolikt ursprungliga och definitivt den norra, eftersom den bara stod två meter från sakristians norra mur, varför antikvariska argument fanns för att bevara åtminstone den norra muren. Det slutade dock med att församlingen ändå fick genomföra utvidgningen.

Köpegravar benämns större gravplatser som församlingens invånare fick möjlighet att köpa. Till viss del var det möjligt att välja ut vilken gravplats som man ville ha, d v s var man senare skulle begravas. Köpegravarna var ofta förlagda utefter kyrkogårdens yttre linje intill stenmuren och trädkransen. Allmänna linjegravar benämndes gravplatser som var avsedda för personer med lägre inkomst. Här kunde invånarna inte på samma sätt köpa sin gravplats och de hade heller inte möjlighet att välja placering. Av kostnadsskäl begravdes invånarna istället ”på en rad” i tidsföljd, d v s efter hand som befolkningen gick bort. På detta sätt kunde familjemedlemmar hamna långt ifrån

12 Karta över Bergshammars kyrkogård, möjligen upprättad i början av 1900-talet. Uppsala landsarkiv, SE/ULA/10107.

13 Karta över Bergshammars kyrkogård med förslag till dess norra utvidgning, upprättad år 1926 av Gustaf Willén, inför utvidgningen mot norr. Notera gångarna som numera är igenlagda. Uppsala landsarkiv, SE/ULA/10107.

varandra. Linjegravar var ofta förlagda i speciella gravkvarter, ibland innanför omgivande köpegravar. Begravningskicket fanns kvar fram till 1964.

1928 styckades mer mark av väster om kyrkan, även denna från Övre Bredgården. Syftet var då att uppföra en bodbyggnad för kyrkans behov. Direkt söder om denna mark låg det som benämndes "Sockenstugetomten". Dessa båda markbitar togs senare i anspråk för en kyrkogårdsutvidgning åt väst 1958. Sockenstugan flyttades då till Ekeby, vid Bygdegårdsföreningens tomt. På ett flygfotografi från 1935 syns Bergshammars by och den nya utvidgningen som gjorts mot norr. I förgrunden (mot väster) syns sockenstugetomten, där kyrkogården utvidgades 1958, se bild 17. Trädraden längst i norr ser nyplanterad ut. Utefter murarna på den gamla kyrkogården syns välordnade och grusade stora familjegravar. Delar av dessa finns kvar idag, dock utan häckar eller grusade ytor. På ett annat fotografi från år 1947 syns också fler gravanordningar vid västra gaveln än vad som finns kvar idag. Strukturen är välordnad, med klippta häckar runt gravplatserna, se bild 18.

Västra utvidgningen

1956 uppmättes området väster om kyrkan. Ritningen finns på Landsarkivet Uppsala och är ritad av länsträdgårdsmästare C G Johansson i juli 1956, se bild 20. De tre byggnaderna i väster, sockenstugan, transformatorhus och uthuset revs (sockenstugan flyttades) i samband med att utvidgningen gjordes. Området låg lägre, och skulle fyllas upp ca 1.2 meter och en mur med samma höjd skulle anläggas i norr. I väster och söder skulle grässlånter anläggas. På mur och slånter skulle häckar av oxbärsslåttet planteras, 30 meter *Cotoneaster acutifolia*, samt 96 meter *Tjuja occidentalis*, vilka levererades av Löta Trädskola, Ärla. Två skiljehäckar skulle dela av kvarteren. En trans-

14 Norra delen av kyrkogården före utvidgningen 1927. Notera trädraden i norr som nu är borttagen. Fotografi R Blomqvist, 850:1, RAÄ, ATA.

15 Kyrkan sedd från sydost år 1904. Observera del av grusgången som går runt kyrkan och som idag är igenlagd. Fotografi O. Halldén, 155:38, RAÄ, ATA.

16 Bergshammars kyrkogård sedd från nordost före utvidgningen. Fotografi 1927, R. Blomqvist, 850:6, RAÄ, ATA.

formator skulle placeras i nordväst. 1952 gjordes en uppmätning av klockstapeln. Möjligen i samband med att vissa underhållsarbeten utfördes.

Vid utvidgningen 1958 kom de två västra markbitarna till användning. Förslag till utvidgningen åt väster och uppförande av ett nytt bårhus ritades av länsträdgårdsmästare C G Johansson, ritning bild 19. Gamla kyrkogårdsmuren mot väster revs, men lades sedan som ny mur i norr och väster. Även 10 meter av den södra stenmuren lades om, i anslutning till bårhuset. Entreprenör var byggmästare Olof Jonsson, Björkvik och anbudssumman ca 23 000 kronor för bårhuset och ca 3 800 kr för stenmuren. Sten till bårhusets väggar togs från kyrkogårdsmuren i väster. Kilad sten till mur vid bårhusets gård hämtades från Östergården. Slutbesiktningen av bårhuset och kyrkogårdens anläggande hölls i december 1959. Norra stenmuren hade blivit högre, eftersom utvidgningen höjdes mer än planerat, för att slippa sprängning. Sockenstugan flyttades till Ekeby. 1959 hade delar av stenmuren rasat, okänt var. Stenmuren lades om, av byggmästaren Olof Jonsson, Björkvik. I samband med detta finns noteringar om tretton gravvårdar som då fanns i stenmuren. Stenarna var daterade till åren mellan 1898 och 1911.

Enligt en muntlig uppgift togs flera gravvårdar bort under 1970-talet. Flera grusgångar på utvidgningen mot norr har lagts igen, osäkert när. Stödmuren som skiljde den västra delen från den gamla är också borttagen, okänt när. 1986 inventerades kyrkogården av arkitekt Ann-Marie Westerlind. Då fanns en trägrind kvar som satt mellan grindstolparna i söder. En cypresshäck växte i norr, vilken togs bort samma år. Gången i söder var grusad. Ett förslag på en handikappanpassad ramp, 35 meter i öst-västlig riktning, söder om kyrkan lämnades in till Länsstyrelsen

17 Flygbild över Bergshammars by år 1935. I förgrunden syns sockenstuguetomten med tre byggnader, där kyrkogården senare utvidgades. Notera de grusade familjegravarna på kyrkogården. Fotografi Sörmlands museum, BF01-3627.

18 Västra gaveln år 1947. Fotografi Sörmlands museum, S Boethius, M0038635

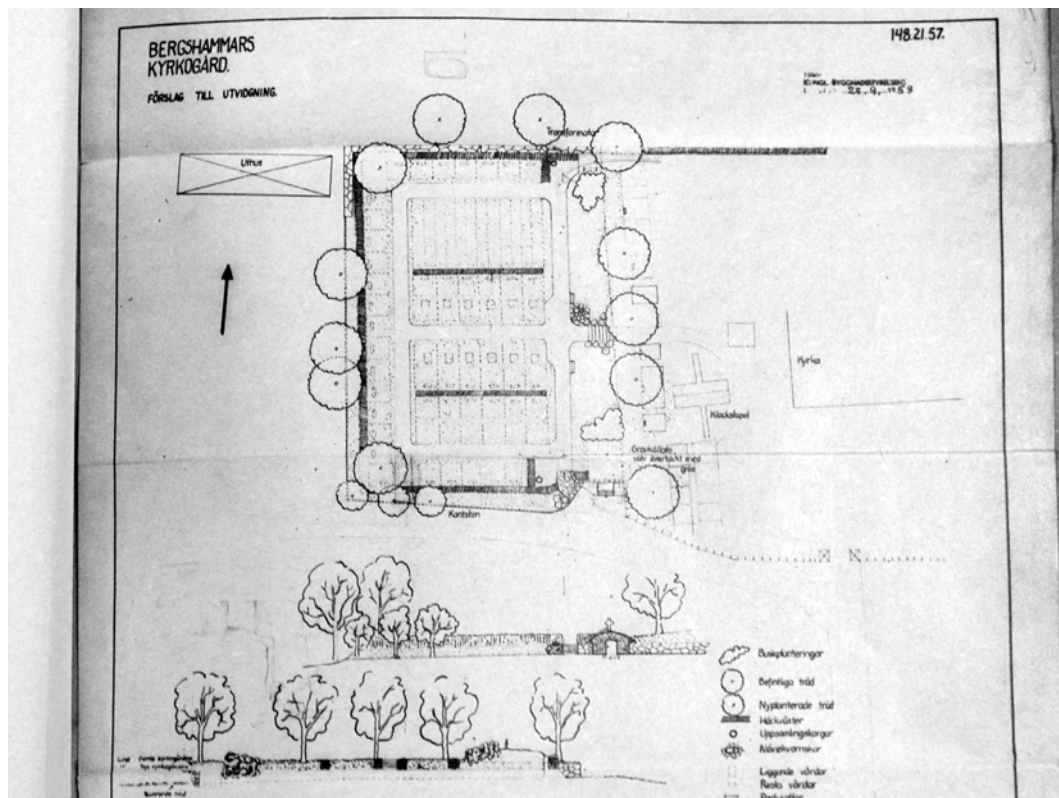
19 Kyrkogården från väster år 1946 innan den västra utvidgningen utfördes. Fotografi Sörmlands museum, Fotograf Kling SLM X2152-80.

1990. Förslaget avlogs. Någon gång mellan 2002-2008 monterades ett skyddsräcke på den höga stenmuren vid gravkammaren. 2005 gjordes en del arbeten på den Hellbergska graven, väster om kyrkan. Järnloket lagades något och muren som locket vilar på murades delvis om. Inne i gravkammaren låg tre kistor efter vuxna personer och en eller två barnkistor. Träkistorna kunde inte identifieras och var svårt skadade. Församlingen ansökte 2006 om att anlägga en minneslund på Bergshammars kyrkogård. Förslaget ändrades sedan till att bli en askgravlund. Askgravlundens invigdes år 2009 och är placerad direkt väster om kyrkan. Askgravlundens utformning ritades av landskapsarkitekterna Träd & landskap AB. Askgravlundens utbredning i plan minskades något och förlades något längre mot öster för att undvika att en stor lind i trädkransen skulle komma till skada. I samband med dessa arbeten så verkar en gravvård ha flyttats, möjligen grav nr 363-364 vid trädkransen. Omkring 2015 togs en hel del gamla gravstenar bort, från spridda platser på kyrkogården. Dessa stod vid inventeringen 2017-2018 staplade bakom församlingshemmet. Omkring samma tid renoverades Tiselius järnkors, då också järnkorset vändes ett halvt varv så att texten syns från väster. Tidigare var korset vänt mot öster, som förr var brukligt.

Fördjupad beskrivning av kyrkogården

Gamla kyrkogården

Bergshammars kyrkogårds äldsta och ursprungliga del utgörs av området närmast kyrkobyggnaden. Mindre utvidgningar norr om sakristian utfördes 1869 och 1926. Utvidgningen ligger på

20 Förslag till utvidgning från maj 1958, trädgårdskonsulent C G Johansson, inför utvidgningen mot väster. RAÄ, ATA. Ritning B 38/13.

samma nivå som gamla kyrkogården och ingår som en del i gamla kyrkogården. Gamla kyrkogårdsdelen omgärdas av en trädkrans och en stenmur.

Kyrkogården är ett typiskt exempel på en landsbygdskyrkogård. Gravvårdarna är som brukligt från olika tidsepoker och uppförda i olika stilideal. Gravvårdarnas placering och utförande återspeglar och berättar om socknens historia och de nu bortgångna personernas position i samhället. På Bergshammars kyrkogård finns det ovanligt få äldre gravvårdar från tiden före 1850 bevarade. Direkt väster om kyrkan finns de äldsta gravvårdarna på kyrkogården. Dels en sällsynt gravtumba (503-505) som täcks av en liggande gjutjärnsplatta, Hellbergs grav från omkring år 1830, samt kyrkogårdens äldsta gravvård från 1811, ett järnkors, över komminister Tiselius grav (512-513). Relativt få gravvårdar har titlar. Bland de titlar som förekommer återfinns komminister, kyrkvärden, nämndemannen, handlanden och kyrkvaktmästaren. Flera av gravvårdarna har gårdsnamn. Bland gårdsnamnen förekommer Idsta, Winterhyttan, Backa, Mellantorp m fl. Som på många kyrkogårdar är flera av de dyrare och större familjegravvårdarna eller köpegravarna placerade utefter trädkransen och i anslutning till kyrkobyggnadens ingång i söder. Många av dessa är höga och från tiden omkring år 1900. Dessa har senare kompletterats med lägre och bredare stenar från 1900-talets andra hälft. Familjegravarna har tidigare omgärdats av stenramar eller häckar, vilka idag är borttagna. Övriga gravvårdar på kyrkogården står glest och i ojämna rader utan häckar, inramningar eller gångar. Enstaka allmänna linjegravar finns kvar norr och öster om kyrkan, små gravstenar, flera av dem liggande. Gravsättningen innebar att personer gravsattes i tidsföljd, en och en. Linjegravar uppläts utan kostnad. Ofta var det mindre framstående personer, personer utan titlar, ofta med dålig ekonomi, som begravdes på detta sätt. Dessa är från 1940-tal och 1950-tal.

21 Äldre stora gravvårdar väster om kyrkobyggnaden och utefter trädkransen är resta före 1920. Mycket få äldre gravvårdar finns kvar på Bergshammars kyrkogård varför de är viktiga att bevara (SLM D2019-0016).

Gravstenar var i äldre tider traditionellt vända mot öster för att de döda vid Jesu uppståndelse skulle ha blicken vänd mot öster. Vid 1800-talets slut när kyrkogårdarna försågs med tydligare gravkvarter och grusgångar placerades istället gravvårdarna vända mot gångarna. På Bergshammars kyrkogård finns fortfarande enstaka äldre gravvårdar kvar närmast kyrkan som är vända mot öster.

Västra utvidgningen

Västra utvidgningen från 1958 är platt, strikt ordnad och har en nyare karaktär än den äldre delen. Delen präglas av öppenhet och ljushet, eftersom inga träd är planterade på denna del. Vid den yttre begränsningen finns en rad med gravar. På utvidgningens inre del är gravarna ordnade i raka rader i väst-östlig riktning. Kyrkogårdsdelen har en tydlig struktur med klippta rygghäckar mellan gravraderna. Häckarna ger ett välordnat utseende, vilket förstärks av de likformiga breda och stående gravstenarna från 1900-talets andra hälft. På den nordöstra delen finns en rad med urngravar, placerade utefter en rygghäck. Här återfinns flera gårdsnamn, men relativt få titlar. De titlar som förekommer är grenadjären, hemmansägaren och riksspelmannen.

Kulturhistorisk värdering

Bergshammars kyrkomiljö är en sammanhållen, välbevarad och värdefull kulturmiljö. Den före detta tiondeboden, fattigstugan, gamla komministergården, är tillsammans med bogårdsmur och trädkrans mycket viktiga för upplevelsen av kyrkomiljön. Kyrkan och kyrkogården ligger på en

22 *Hellbergs grav (503-505) och längre bort Tiselius järnkors (512-513) (SLM D2019-0017).*

23 Området med urngravar på nya kyrkogårdsdelen vid gamla kyrkogårdens västra gräns (SLM D2019-0018).

24 Enda gravvården som omgärdas av gjutjärnsstaket. Anderssons familjegravvård, från en av Blackstagårdarna (383-388), vid gamla kyrkogårdens norra gräns (SLM D2019-0019).

höjd, väl synlig och med fri sikt mot jordbrukslandskapet i norr, vilket gör att de har ett stort symbolvärde för trakten. Kyrkogårdens regelbundna planform både norr och söder om kyrkan, är tillsammans med de kvarvarande träden mycket karaktärsskapande. De bevarade murarna visar på kyrkogårdens olika utvidgningsetapper och är därför av stort pedagogiskt värde.

Genom kyrkogården och de bevarade gravvårdarnas placeringar och inskriptioner ges en berättelse om den omkringliggande bygden. Kyrkogården och gravvårdarna speglar socknens historia från tidigt 1800-tal fram till nutid och besitter därför stora samhälls- och socialhistoriska värden, såväl som personhistoriska värden. Relativt få äldre gravvårdar finns på Bergshammars kyrkogård, vilket gör att de som finns har ett stort bevarandevärde. Placeringen av de stora köpegravarna och linjegravarna visar på den tidens samhälleliga hierarkier, men också vilka delar av kyrkogården som ansågs mest värdefulla. Detta är av socialhistoriskt intresse.

Västra kyrkogårdsutvidgningen är en välordnad planlagd anläggning med gångsystem. Utformningen speglar ideal från 1900-talets andra hälft, då kyrkogårdarna skulle ha en ordnad struktur med tydliga rader och häckar. Gravstenarna har ett mer likartat utseende vad gäller form och storlek, vilket är typiskt för 1900-talets andra hälft.

Rekommendationer

- Gravarna vid västra gaveln, familjegravarna vid västra trädkransen och väster om södra gången, samt gravvårdar som är uppförda före år 1900 bör bevaras intakta och på ursprunglig plats.
- Gravstenar som är vända mot öster är viktiga att bevara på ursprunglig plats.
- Gjutjärnsgravvårdar, gravvårdar inramade av järnstaket, samt gravplatser med stenramar är viktiga att bevara.
- Gravvårdar med tidig datering, titlar, gårdsnamn och med hantverksmässigt tillverkade stenar är viktiga att bevara.
- Den omgärdande bogårdsmuren och trädkransen runt om kyrkan är viktig att underhålla och bevara för att markera kyrkogårdens äldre del.
- Kyrkogårdens träd bör underhållas och skötas fackmannamässigt så att de skyddas och bevaras.
- De få kvarvarande gångarna ger struktur åt kyrkogården och bör bevaras.
- De få kvarvarande allmänna linjegravarna bör bevaras, för att kyrkogården ska representera alla samhällskategorier.
- Nya gravvårdar i äldre kvarter bör anpassas vad gäller storlek, orientering, form, material och placering.
- Den ordnade karaktären på västra utvidgningen är viktig att bevara.
- De äldsta gravvårdarna på västra utvidgningen dateras till 1960-tal. Dessa är viktiga att bevara eftersom de visar på att utvidgningen kom till 1958.

Kulturhistorisk inventering av gravvårdarna

Kulturhistoriska urvalskriterier

Följande rekommenderade urvalskriterier har använts vid den kulturhistoriska bedömningen och till arbetet för att välja ut kulturhistoriskt intressanta gravvårdar. Rekommendationerna nedan är hämtade från Centrala Gravvårdskommittén, se Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravvårdar, 2007:

- Samtliga gravanordningar tillkomna före år 1850 bör bevaras, eftersom de är hantverksprodukter från tiden före den industriella serietillverkningen.
- Gravanordningar från mitten av 1800-talet till funktionalismens genombrott på 1930-talet bör ägnas särskild uppmärksamhet eftersom det även under denna tid finns en hantverksliknande tradition.

Bevaransvärda är gravvårdar som är unika, är representativa för sin tid – helst i gruppssamverkan, exempelvis allmänna linjegravar. Gravvårdar som ingår i en arkitektoniskt uppbyggd del av kyrkogården är också bevaransvärda. Alla gjutjärnskors och -staket, smideskors, -staket och -kedjor bör skyddas eftersom de utgör en försvinnande liten rest av en unik konstruktionsperiod på kyrkogårdarna.

Gravvårdar av lokalt material eller med unikt hantverk/tillverkningssätt bör skyddas, till exempel:

- vårdar av trä som dödsbräddor och kors
- vårdar med ålderdomliga eller unika yrken och titlar
- vårdar med unika konstverk, hantverk
- vårdar med stenramar
- vårdar med unika och rika inskrifter och/eller dekor
- vårdar som är speciellt yrkesskickligt utförda

Även lokala skötseltraditioner som t ex mönsterkrattning och granrissmyckning, eller traditionella planteringar t ex sorgeträd (träd med hängande form) och buxbomshäckar är intressanta.

Det som kännetecknar värdefulla gravvårdar är att:

- de har stor betydelse för helhetsmiljön
- de är konsthistoriskt eller stilhistoriskt värdefulla
- de är tidstypiska i dekorutförandet
- de är hantverksmässigt eller tekniskt värdefulla

Till detta har även lagts gravvårdar som ur en personhistorisk aspekt har ett lokalt intresse och därför är kulturhistoriskt intressant.

Inventeringens upplägg

Samtliga gravvårdar har inventerats. Även helt nya gravvårdar. Gravvårdarna har delats in med avseende på hur kulturhistoriskt intressanta de är. Gravvårdarna har klassificerats, i tre klasser. 1 Mycket värdefulla, 2 värdefulla och 3 övriga gravvårdar. De gravvårdar som är klassade som 1 *Mycket värdefulla* och 2 *Värdefulla* är markerade på en gravvårdskarta. Dessa gravvårdar har även sammanställts på en lista. De *Mycket värdefulla gravvårdarna* redovisas på separata blanketter med fotografier och kulturhistorisk värdering. Samtliga återfinns som bilagor till rapporten.

Klass 1. Mycket värdefulla gravvårdar

De mycket värdefulla gravvårdarna har ett högt kulturhistoriskt värde som ska bevaras när gravrätten upphör. De får inte återanvändas. De gravvårdar som har klassats som kulturhistoriskt ”mycket värdefulla”, och som tillfallit upplåtaren, omfattas av skydd enligt Kulturmiljölagen, 4 kap. 12-13 § (KML). Tillstånd krävs från länsstyrelsen för väsentliga ändringar. Åtgärder på dessa gravanordningar kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning, KAE, men bör enligt direktiv från Svenska kyrkan, december 2017, tas från begravningsavgiften.

De *Mycket värdefulla* gravvårdarna kan inte ha en gravrättsinnehavare. Om en gravvård är *Mycket värdefull*, men i nuläget har en gravrättsinnehavare, har gravvården därför klassats som *Värdefull*.

Klass 2. Värdefulla gravvårdar

De *Värdefulla* gravvårdarna har ett kulturhistoriskt värde. Gravvårdarna är värda att bevara med hänsyn till hela kulturmiljön på hela begravningsplatsen. De *Värdefulla* kan också vara viktiga för ett kvarter eller en tidsepok på begravningsplatsen. De bör därför så långt det är möjligt bevaras av hänsyn till kulturmiljön och eventuellt återanvändas på sin ursprungliga plats. Gravvårdarna kan dock återanvändas, utan eller efter försiktig omarbetning.

De gravanordningar som har värderats som klass 2, *Värdefulla*, omfattas inte av skydd enligt Kulturmiljölagen, 4 kap. 12-13 § (KML). Tillstånd från länsstyrelsen krävs inte för åtgärder. De bör dock så långt det är möjligt bevaras av hänsyn till kulturmiljön och eventuellt återanvändas på sin ursprungliga plats. De kan också, om gravrättsinnehavare finns, senare tas upp på förteckningen över klass 1 Mycket värdefulla gravvårdar, om de tillfaller upplåtaren.

Till kategorin värdefulla gravvårdar räknas i många fall gravvårdar som skulle kunna bedömas vara mycket värdefulla gravvårdar, men det finns så många med ett likartat utförande att det inte kan motiveras att alla bevaras som mycket värdefulla gravvårdar.

Även mycket värdefulla gravvårdar som har gravrättsinnehavare klassas som värdefulla gravvårdar enligt ovan.

Klass 3. Övriga gravvårdar

Övriga gravvårdar har vid inventeringstillfället inte bedömts vara av särskilt utpekad kulturhistoriskt värde. De bör helst bevaras och finnas kvar på plats för att behålla en mångfald på kyrkogården, men kan bortföras. Av hänsyn till miljön och till ett återanvändande av naturresurser så kan de gärna återanvändas till ”nya” gravvårdar.

Gällande lagar och förordningar

Begravningslagen (1990:1144)

- Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.
  - Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats.
- Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen.

Kulturmiljölagen (1988:950)

Kyrkoanläggningen är uppförd före utgången av år 1939 och skyddas av Lag (1988:950), kulturmiljölagen, (KML) kapitel 2 och 4.

- 2 § Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.
- 3 § Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.
- 3 § I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler, andra fasta anordningar och vegetation på tomten eller ändring av medveten gestaltning av vegetationen.
- 3 § Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras och den dokumentation som behövs.
- 5 § Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde.
- 11 § I vården av en begravningsplats ska dess betydelse som en del av kulturmiljön beaktas. Begravningsplatserna ska vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.
- 12 § Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader, fasta anordningar som murar och portaler samt vegetation.
- 13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen för att:

1 utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen, 2 för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad, fast anordning eller vegetation, 3 för att ändra medveten gestaltning av vegetationen.

- 13 § Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras och den dokumentation som behövs.
- 14 § Om länsstyrelsen beslutar det, ska 13 § tillämpas också i fråga om en begravningsplats som tillkommit efter utgången av år 1939, om begravningsplatsen ligger invid en kyrkobyggnad som uppförts dessförinnan eller har ett högt kulturhistoriskt värde.

För åtgärder som skall genomföras på kyrkobyggnaderna och kyrkotomten krävs formellt tillstånd från Länsstyrelsen innan arbeten kan påbörjas.

Miljöbalk, riksintresse för kulturmiljövården

Bergshammars kyrka ligger inom ett område, Kiladalen (D55) som av Riksantikvarieämbetet har utpekats som riksintresse för kulturmiljövården. Sockenkyrkorna med tillhörande prästgårdar och skolor anges i värdetexten vara en viktig del i uttrycket för riksintresset.

Motiveringen lyder: "Odlingslandskap som speglar en rik och varierad bebyggelseutveckling från och med bronsåldern. (Fornlämningsmiljö, Bymiljö, Kyrkomiljö, Bruksmiljö)"

Uttryck för riksintresset lyder: "Små, mestadels av skiften upplösta byar. Sockenkyrkor med prästgårdar och skolor, 1600-talsvägsträckning med runstenar och Berga - Tuna säteri med arbetarbostäder. Flera bronsåldersboplatser, hållristningar samt rösen och stensättningar. Lämningar efter styckebruk."

Miljöbalk, förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m

Förordningen innehåller bestämmelser om skydd av områden enligt 7 kap. miljöbalken.

Biotopskyddsområde

5 § Sådana mark- eller vattenområden som anges i bilaga 1 utgör biotopskyddsområden enligt 7 kap. 11 § första stycket 1 miljöbalken.

Länsstyrelsen prövar frågor om dispens enligt 7 kap. 11 § andra stycket miljöbalken som avser sådana biotopskyddsområden. Länsstyrelsen får besluta om de åtgärder som behövs för att vårda områdena. Förordning (2009:1328).

Bilaga 1

Biotopskyddsområden som avses i 5 §: (Bara nr 1 och 6 medtagna här)

1. Allé

Lövträd planterade i en enkel eller dubbel rad som består av minst fem träd längs en väg eller det som tidigare utgjort en väg eller i ett i övrigt öppet landskap. Träden ska till övervägande del utgöras av vuxna träd.

6. Stenmur i jordbruksmark

En uppbyggnad av på varandra lagda stenar som har en tydlig, långsträckt utformning i naturen och som har eller haft hägnadsfunktion eller som funktion att avgränsa jordbruksskiften eller någon annan funktion.

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt:	Bergshammars kyrka
Kommun:	Nyköping
Socken:	Bergshammar
Stift:	Strängnäs
Kontrakt:	Nyköpings kontrakt
Landskap/län:	Södermanland
Församling:	Kiladalens församling
Fastighetsbeteckning:	Bergshammar 17:1
Juridisk ägare:	Kiladalens församling
Sörmlands museums dnr:	KN-SLM16-0021

Projektrelaterad information

Fastighetsägare och beställare:

kyrkoherde Carl-Johan Falk Kiladalens församling, Skolvägen 28, 611 70 Nyköping

Antikvarisk konsult: Eva Wockatz, Sörmlands museum, Box 314, 611 26 Nyköping

Övriga uppgifter

Sörmlands museum, dnr KN-SLM16-0021

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.

Källförteckning

Litteratur

- Andréasson, Anna. Gravvårdar i sten - ett mångskiftande kulturarv, Movium, SLU, 2012.
- Blomberg, C. G. 1947. Sörmländska kyrkor 100. Bergshammars kyrka. Nyköping.
- Centrala Gravvårdskommittén, se Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravvårdar, 2007.
- Gasslander, A. 1933. Om Bergshammars kyrka. I: Till Hembygden 1933. Strängnäs.
- Grönwall Eva, Kyrkans begravningsplatser förr och nu. Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation, 2017.
- Hagström, K. A., Strängnäs Stifts herdaminne, del 2, 1898, Strängnäs. Schnell, I. 1953. Bergshammars socken.
- Ryberg, R (red.). 1988. Södermanlands hembygdsförbunds årsbok, Sörmlandsbygden 1988:2. 1996. Nyköping.
- Schnell, I. 1967. Sörmländska kyrkor 100. Bergshammars kyrka. Nyköping.
- Schnell, I. 1965. Kyrkorna i Södermanland. Nyköping.
- Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation, Handbok för begravningsverksamheten, 2013.
- Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd. Södermanland. 1947.
- Södermanlands museum. Prästgårdsinventering 1974-75. Södermanlands län, Strängnäs Stift.
- Södermanlands museum. 1997. Prästgårdsinventering 1997. Södermanlands län, Strängnäs Stift.
- Södermanlands läns kalender, 1868, 1900.

Muntliga uppgifter

- Kiladalens församling, kyrkoherde Carl-Johan Falk och assistent Anne-Sofie Arkeholt.
- Bergshammars hembygdsförening, sekreterare Ulla Hedblom.
- Hembygdskonsult, Ingmar Hedblom.
- Samrådsgrupp gravvårdar i Kiladalens församling, Ingmar Hedblom, Gudrun Edlund, Ulla Hedblom, Mats Strandberg, Ingela Prytz.

Hemsidor

- Bebyggelseregistret, <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/home.raa>
- Bygdeband, Bergshammars församling, <http://www.bygdeband.se>
- Gravstensinventeringen, <http://grav.genealogi.se>
- KML, Miljöbalk mm, <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument>
- Kulturmiljöbild, <http://kmb.raa.se>
- Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation, <https://www.svenskakyrkan.se/arbetsgivare/>

Opublicerat material

- Historien om Bergshammars by, Ingmar Hedblom, Version 20141110, <http://www.bygdeband.se/wp-content/uploads/2014/11/Historien-om-Bergshammars-by-20141110.pdf>
- Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Södermanlands län (D) enligt 3 kap 6 § miljöbalken, D län beslut RAÅ 1996-08-27. Dokument uppdaterat 2011-11-19
- Kyrkokaraktiseringsprojektet, Bergshammars kyrka. Inventering av kyrkor i Nyköpings kommun, Södermanlands län, Strängnäs stift, 2003-2010. Anneli Borg, Lotta Eriksson, Strängnäs

stift (2003), Dag Forssblad, Sörmlands museum (2010). Nyköping Bergshammar 17:1, Sörmlands museum på uppdrag av Strängnäs stift.

Inventering av kyrkor i Nyköpings kommun, Södermanlands län, Strängnäs stift, 2003–2010
Strängnäs stift (2003) och Sörmlands museum (2010).

Arkiv

Antikvariskt Topografiskt Arkiv, Riksantikvarieämbetet, (RAÄ, ATA), Stockholm

Kungliga Byggnadsstyrelsens ritningsarkiv

Kiladalens församlings arkiv

Lantmäteriet, Gävle, Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket.

Enligt FUK-avtal D-nr: I2018/00115

Lantmäterimyndigheternas arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv,

Riksarkivet (RA), Stockholm

Överintendentsämbetets arkiv

Kungliga Byggnadsstyrelsens arkiv

Sveriges Dödbok 1860-2017

Uppsala landsarkiv, SE/ULA/10107

OIb:1 1867-1981

R, kartor och ritningar

Sörmlands museums arkiv (SMA), Nyköping

Bildarkiv

Forskningsarkiv

Topografiskt arkiv

Bergshammars kyrkogård**Bilaga 2, Värdering av gravvårdar**

Indelat i Västra, Nya, Gamla och urnraden, enligt gravregistret.

Nr 352-377 ligger egentligen på gamla kyrkogården

Nr	Nr (HBF)	Avd.	Årtal	Kategori	Kulturhistorisk motivering	Kommentar
0-0		Västra	1984	2	Järnkors, karaktärsskapande (ovanlig form, barngrav)	Philip 1982-1984
9-10		Västra	1978	2	Karaktärsskapande (ovanlig form, barngrav, ovanligt stor för att vara barngrav)	Elina Rudén
17		Västra	1986	2	Karaktärsskapande (röd sten, ovanlig form, tidstypiskt motiv, hjortar vid bäck)	Gösta Brohman 1913-1986
19-20		Västra	Inget årtal	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn, titel), karaktärsskapande (tidstypisk, låg och bred, stenram, dekoration veteax, kors)	Hemmansägaren Algot Eriksson familjegrav, Idsta
21		Västra	Inget årtal	2	Karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig behuggning, stenram)	Carl Axelsson Hustrun Signe
22		Västra	1976	2	Lokalhistoriskt intressant (söndagsskolelärare, aktiv), karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig dekor, stenram)	Algot och Maj Johansson
23-25		Västra	1964	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (stor, häck, stenram)	C G Hammarlöf familjegrav, Carl-Gösta, Tyra, Cecilia, Östergården
28-30		Västra	1970	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig dekor, röd sten, stenram)	Uno och Märta Erikssons familjegrav, sonen Göran, Ekeby
31-33		Västra	1970	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig dekor, stenram)	Arvid och Gunborg, Ulf Thollander, Blacksta

34-35		Västra	1975	2	Lokalhistoriskt intressant (sista arrendatorn i prästgården), Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig dekor, stenram)	Evert och Alice, dottern Siri, Carlsson, Ottinge
42-43		Västra	1966	2	Karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig inskription, syskonen)	Syskonen Linnéa och Harry Törnvall
56-57		Västra	1962	2	Lokalhistoriskt intressant (Bodde i Blacksta grenadjärstorp, "Elvan", hade 12 barn, en av de sista grenadjärerna i Sverige), Socialhistoriskt intressant (titel)	Karl Johan Bratt, Grenadjären, familjegrav, Johan, Wendela
66-67		Västra	1960	2	Lokalhistoriskt intressant (kommunalt aktiv, landstingsman), Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (stenram, en av de äldsta på denna kyrkogårdsdel), Tysktorp=ett torp under Väderbrunn	Karl Westerbergs familjegrav, Karl och Anna, Tysktorp
92-93		Västra	1999	2	Socialhistoriskt intressant (titel), karaktärsskapande (något ovanlig form)	Läraren och kantorn Nils Hedblom, hustrun Greta f. Bröms
96-97		Västra	1997	2	Karaktärsskapande (ovanlig form), Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn)	Nils Carlsson, Idsta
101-102		Västra	1996	2	Socialhistoriskt intressant (titel), lokalhistoriskt intressant (riksspelmansparet, fått Zorns guldmärke, enda i Sörmland), karaktärsskapande (ovanlig dekor)	Riksspelmans paret Axel och Elna Andersson, spelmän mellan 1916-1996
113		Västra	1967	2	Lokalhistoriskt intressant (original), socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (något ovanlig form, ensamgrav, stenram)	Knut Nyström, Backa
114		Västra	1995	2	Karaktärsskapande (barngrav, ovanlig dekoration, nalle)	Albin Wellander
120		Västra	1980	2	Socialhistoriskt intressant (citatt), karaktärsskapande (ensamgrav, stenram)	Eva Sahrin, "Gud är vår tillflykt och vår starkhet"
121-122		Västra	1974	2	Karaktärsskapande (ovanlig syskongrav, ovanlig form, 2 stenar, en liggande sten och ett stående kors i granit)	Systrarna Calltorp, Stina och Lisa

127		Västra	1961	2	Karaktärsskapande (liggande, ovanlig form, ensamgrav, kvinnograv, en av de äldsta på denna kyrkogårdsdel)	Beda Svensson
166-167		Västra	Före 1952	2	Lokalhistoriskt intressant (kommunalt aktiv, kyrkvård), socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (något ovanlig form, en av de äldsta på denna kyrkogårdsdel)	Vilorum för Anna och Karl Lind, Broby
168-170		Västra	1979	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig syskongrav)	Här vilar Elna Jansson, Gustav Jansson och Albin Jansson, Tallstugan, (tre syskon)
173-174		Västra	1987	2	Lokalhistoriskt intressant (kyrkvård), karaktärsskapande (ovanlig form)	Sigvard och Kerstin, Laura, Westerberg
175-176		Västra	1987	2	Karaktärsskapande (något ovanlig form, handhuggen)	Per Bark familjegrav, Per och Ella
177-178		Västra	1987	2	Lokalhistoriskt intressant (original), Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (låg och bred, något ovanlig form, röd sten)	Gunnar och Karl Svensson, Backa
226		Urngrav	2000	2	Lokalhistoriskt intressant (Elna var kommunalpolitiker, Egon var arrendator Väster- och Östergården), Socialhistoriskt intressant (namn på villan Ekåsen)	Egon och Elna Karlsson, Ekåsen, son Ulf
227		Urngrav	1988	2	Karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig dekor, handstil)	Marianne Nordin
234-235		Urngrav	1974	2	Karaktärsskapande (kvinnograv, en av få liggande här)	Signe Lagerqvist
236-239		Urngrav	1997	2	Lokalhistoriskt intressant (startade och byggde möbelfirman Sagers), karaktärsskapande (något ovanlig form, polerad svart granit, stenram)	Torsten och Elsa Sager
244-247		Urngrav	1990	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (enda i raden med gårdsnamn)	Yngve Westerberg, makan Gerda, Tysktorp
248-251		Urngrav	1998	2	Karaktärsskapande (kvinnograv, svart metallkors, ovanlig form)	Yvonne Åkerlund

260-263		Urngrav	2006	2	Lokalhistoriskt intressant (putsentreprenör), karaktärsskapande (metallkors, ovanlig form), konstnärligt värde (Formgivet av silversmeden Anna-Stina Åberg, tillverkat av Nyköpings rostfria)	Kent Fredriksson
274-277		Urngrav	2008	2	Karaktärsskapande (ovanlig form, markering med runda stenar)	David Lind
352-353	11	Nya	1933	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (placering vid gamla kyrkogårdens västra gräns/trädkrans)	Carl O. Carlsson, Åby, familjegrav
360-362	8	Nya	1909	1	Karaktärsskapande (ålder, hög grav, ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens västra gräns/trädkrans).	Samuel Christian Heintzes familjegrav
363-364	7	Nya Stenen är möjligen flyttad. Stenen står på plats nr 365-366 enligt gravkartan (längre mot söder)	1898	1	Socialhistoriskt intressant (titel, gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder, hög grav, svart slipad granit med kors, ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens västra gräns/trädkrans, psalmhänvisning)	Hemmansägaren P A (Per August) Nilsson, fr Nässelkärr, Sv. Ps. 477, hans maka Sofia
367-370	6	Nya	1918	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), lokalhistoriskt intressant (familjen sålde mark för kyrkogårdens expansion mot norr 1928), karaktärsskapande (ålder, hög gravvård, svart blåstrad granit med kors, ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens västra gräns/trädkrans)	J E Andersson, Hilma Eriksson, Övre Bredgårds, familjegrav
371-372	5	Nya	1909 (1988)	1	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder, hög grav, svart slipad granit med guldinskrift, ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens västra gräns/trädkrans)	J A Erikssons, Wida, familjegrav, Ivar Ålund, makan Elsa

376-377	2	Nya	1870	1	Socialhistoriskt intressant (titel), karaktärsskapande (ålder, enda stenkorset, ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens västra gräns/trädkrans)	Lantbrukaren Johan Jansson, Sv. Ps 491. v. 3. 4 (numera oläsligt)
378 ab	45	Nya	Inget årtal	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (stor, dekoration tidstypisk, veteax, placering vid gamla kyrkogårdens västra gräns/trädkrans)	Georg Karlssons familjegrav, Åby, sonen Åke
379-380	12	Nya		2	Lokalhistoriskt intressant (kyrkvaktmästare, skrivit många dikter), socialhistoriskt intressant (titel), karaktärsskapande (placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	Kyrkovaktmästare Gustav Nilsson familjegrav
383-388	13	Nya	1934	2	Socialhistoriskt intressant (titel, gårdsnamn), karaktärsskapande (bok, järnstaket, ovanlig form, citat, planteringar rhododendron, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans), konstnärligt värde (skulptur i form av en ängel) Graven är klassificerad som mycket värdefull, 1, men eftersom det i nuläget finns en gravrättsinnehavare så är den klassad som värdefull, 2.	Anders Fredrik Andersson, familjegrav, fr Blacksta, "Herren är min herde mig skall inget fattas", Blacksta gården syns över gårdet
395	16	Nya	1936	2	Socialhistoriskt intressant (kvinnograv, linjegrav?), karaktärsskapande (enda liggande vid trädkransen, har varit förgylld, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	Anna Trygg
398-399	?	Nya	?	2	<i>Beslutad av kyrkorådet år 2013. Se kyrkorådets beslut 2016-03-10 om underhåll i tio år.</i>	Robert Ålund
405	19	Nya	1939	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn, kvinnograv), karaktärsskapande (ålder)	Augusta Fredrika Johansson, Idsta
407-408	20	Nya	1939	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder)	August Eriksson, Ekeby familjegrav

411-412	57	Nya	Inget årtal	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	G A Jansson, Tallstugan, familjegrav
426	31	Nya	1932	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder, en av få gravar vända mot öster, svart granit, ovanlig form, välarbetad dekor)	Klara Larsson, Mellantorp
431	30	Nya	1932	2	Socialhistoriskt intressant (kvinnograv, linjegrav), karaktärsskapande (ålder, liggande, anspråkslös)	Här vilar Irma Berg (numera oläsligt)
442	29	Nya	1934	2	Socialhistoriskt intressant (kvinnograv, linjegrav), karaktärsskapande (ålder, liggande, anspråkslös)	Charlotta Andersson
446	28	Nya	1936	2	Socialhistoriskt intressant (ålder, barngrav, linjegrav)	Willy Thorin
455	26	Nya	1935	1	Karaktärsskapande (ålder, ovanlig form, hög, ovanlig inskription, väl synlig, placering direkt norr om kyrkan)	Gösta Maurits Gustavsson, "Kamrater reste vården"
461	50	Nya	1945	2	Socialhistoriskt intressant (linjegrav), karaktärsskapande (liggande, anspråkslös)	Johan Andersson
462	53	Nya	1943	2	Socialhistoriskt intressant (kvinnograv, linjegrav), karaktärsskapande (liggande, anspråkslös)	Augusta Eriksson
465	51	Nya	1946	2	Socialhistoriskt intressant (linjegrav), karaktärsskapande (svart granit)	Elin och Karl Andersson
470-471	52	Nya	1947, 1957	2	Socialhistoriskt intressant (linjegrav), karaktärsskapande (2 st liggande, anspråkslös)	J T Friberg, Hulda Friberg (1957)
475	54	Nya	1949	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn. linjegrav?)	Elsa och Simon Johansson och Arne, Lundstorp
494-496	36	Nya	1913	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder, låg och bred, ovanlig form)	J A Karlsson, hans maka Matilda, sonen Valfrid, Vinterhyttan, familjegrav
497-498	37	Gamla	1923	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder, hög, slipad, ovanlig form, citat, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans mot norr)	Carl och Emma Pettersson, Blacksta, "Vila i frid"

499-500	38	Gamla	Inget årtal	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (svart, hög, slipad, ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans mot norr)	Johan Alfred Andersson, Marsäng, familjegrav
501-502	27	Gamla	1935, 1962	2	Lokalhistoriskt intressant (han var med vid utvidgningen av kyrkogården 1928, kyrkvård), socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (liggande, ovanlig form)	August och Edla Jansson, Alida Jansson, Wreta, familjegrav
503-505	41 Graven ligger eg. längre mot söder, motsvarande grav nr 510-511, gravkärnan stämmer inte.	Gamla	Inget årtal	1	Karaktärsskapande (enda gravkammaren, ovanlig form, ålder)	Johan Hellberg, flera begravda
506-507	39	Gamla	1903	2	Tidstypisk, (låg och bred, modell sänggavel), karaktärsskapande (ålder, ovanlig form)	C J Carlsson, Ekeby, hans maka Augusta
508-509	40	Gamla	1911	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder, tidstypisk, svart granit, slipad, skylt från tillverkning finns kvar, "Västerviks granitindustri, J Schannong Västervik, en av få vända mot öster)	Här hv. P A (Per August) Anderson och hans hustru, Ista
512-513	42	Gamla	1846	1	Socialhistoriskt intressant (titel), lokalhistoriskt intressant, karaktärsskapande (ovanlig form, järnkors, äldsta graven, bibelhänvisning)	Fredrik Tiseliuss, komminister, Ruths 1.17
520-521	44	Gamla	1949	2	Karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig behuggning, gruppsamverkan med 522-523, placering vid gången söder om kyrkan)	Olle Nilssons familjegrav, Olle, Ingrid

522-523	43	Gamla	1962	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig behuggning, gruppsamverkan med 520-521, text även på baksidan, placering vid gången söder om kyrkan)	Reinhold Anderssons familjegrav, Hamra, Reinhold, Maria
524-525	1	Gamla	1893, 1899	2	Om gravrätten för denna grav upphör så bör värderingen göras om och tillföras kategori 1. Lokalhistoriskt intressant (nämndeman och kyrkvård, var med och dömde Hjert för mord utanför Malmköping, den siste att avrättas offentligt i Sverige 1876-05-18), socialhistoriskt intressant (titel, gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig behuggning på baksidan, ålder, bibelhänvisning, placering vid gången söder om kyrkan) Om gravrätten för denna grav upphör så bör värderingen göras om och tillföras kategori 1.	Nämndeman A P Andersson, fr Blacksta, hans maka Anna Sofia, Sv. PsB 347, 2v. (pappan till grav nr 383-388)
529-530	79	Gamla	Inget årtal	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig syskongrav, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	Edvard och Augusta Andersson, Zetterslund
531-532	78	Gamla	1958	2	Lokalhistoriskt intressant (Hade Bergshammars lanthandel), Socialhistoriskt intressant (titel), karaktärsskapande (ovanlig behuggning, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	Handlanden Gustavsson
533-534	77	Gamla	1956	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (låg och bred, ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	Ernst och Astrid Karlsson familjegrav, Vinterhyttan
534b	76	Gamla	2002	2	Karaktärsskapande (något ovanlig, citat)	Enocson, Birgitta, "Älskad saknad"
545	25	Gamla	1927	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder, tidstypisk, svart granit, slipad)	C E Larsson, Mellantorp
576-577	22	Gamla	Inget årtal (1913)	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ålder, ovanlig form, välarbetad behuggning)	Johan Alfred Landström, Idsta, familjegrav
596-597	67	Gamla	1953	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn)	Henrik och Edit Karlsson, Östergården

598-599	68	Gamla	Inget årtal	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form)	Ludvig Törnvalles familjegrav, Väderbrunn
602-603	70	Gamla	Inget årtal	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn)	J A Törnbloms familjegrav, Överfallet
604-605	71	Gamla	Inget årtal	2	Lokalhistoriskt intressant (vaktmästare, kyrkskolan), socialhistoriskt intressant (titel, gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig dekor)	Vilorum för makarna Hilda och Erik Andersson, Kyrkskolan, Vaktmästare
606-607	72	Gamla	1954	2	Lokalhistoriskt intressant (Artur var en stor kulturpersonlighet, har bl.a. skrivit en visa om gårdar i Bergshammar som sjungs årligen vid Hembygdsföreningens höstmöte, smitt grind till kyrkans orgelläktare och trapppräcke till Tuna kyrka och varit silversmed med registrerad namnstämpel), socialhistoriskt intressant (titlar), karaktärsskapande (ovanlig form, ovanlig dekor)	Smeden Albert E Olander 1879-1954, hustrun Judith Maria 1891-1959, sjuksköterskan Elsa Olander 1916-1989, konsthantverkaren Artur Olander 1915-1994
608	73	Gamla	1956	2	Karaktärsskapande (ålder, ovanlig form)	Severin och Elin Andersson
609-610	61	Gamla	1942	2	Karaktärsskapande (svart, bred, låg, något ovanlig form, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	Johansson, Ragnar och makan Linnéa
622-623	63	Nya	Inget årtal	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (ovanlig form, en av få med kolonner, placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	Karl Andersson, familjegrav, Nedre Bredgården
624-625	64	Nya	1952	2	Socialhistoriskt intressant (gårdsnamn), karaktärsskapande (placering vid gamla kyrkogårdens trädkrans)	Carl och Hulda Wellander, Nya Bredgården

Inget nummer		Ligger löst på östra kyrkogårdsmuren	1810-1888	2	Lokalhistoriskt intressant, karaktärsskapande (ålder)	Föräldrarna Johan Erik Bergstedt (1810-1888) och hans hustru Kristina Margareta Olsson (död 1885) till prästen Johan Alfred Bergstedt, komminister i Bergshammars 1880-1899. Johan Erik och hustrun Kristina dog på Bergshammars prästgård Ottinge. Han hade flyttat från Lilla Mellösa till Bergshammars 1885. Var mjölnare när sonen föddes men inspektör när han dog.

Inventeringar av värdefulla gravvårdar har tidigare gjorts 2011 och 2013 av gravvårdsinventeringsgruppen, där beslut om bevarande har tagits av kyrkorådet. Dessa gravvårdar är medtagna i listan, Bilaga 2

Inventeringar av värdefulla gravvårdar har även gjorts 2015, 2016 och 2017 av gravvårdsinventeringsgruppen, där beslut om bevarande har tagits av kyrkorådet. Vid framställande av denna rapport fanns inte dessa beslut tillgängliga, varför gravvårdsinventeringsgruppen inte har kunnat kontrollera om dessa gravvårdar finns med i värderingsbilagorna, Bilaga 2 och 3.

Värdering	Mycket värdefull (1)	Material	Granit
Kvarter	Nya	Omgärdning	-
Avdelning	Västra gränsen, gamla	Titel	-
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	-
Gravvårdens typ	Stående sten	Äldsta årtal på gravsten	-

Beskrivning

Stående kvadratisk obeliskformad gravsten med spetsformat avslut upptill stående på rakt högt fundament. Fundamentet avslutas med ett slipat och dekorerat krön. Stenen är slipad. Inskriptionen är nedsänkt.

Inskription

SAM. CHR. HEINTZE
FAMILJEGRÄV

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är uppsatt för Samuel Christian Heintze och hans familj som ägde gården Backa. Gravvården är en av få äldre bevarade gravvårdar på kyrkogården. Gravvården är placerad vid gamla kyrkogårdens västra gräns, utefter trädkransen, och markerar därmed gamla kyrkogårdens gräns. Gravvården är karaktärsskapande genom sitt ovanliga utförande och genom att den är hög och synlig på kyrkogården. Gravvården är typisk för sekelskiftet 1900, obeliskformad och utförd i slipad svart granit.

Bild ID: SLM D2019-0020
Fotograf: Eva Wockatz
Datum: 2017-08-22

Värdering	Mycket värdefull (1)	Material	Granit
Kvarter	Nya	Omgärdning	-
Avdelning	Västra gränsen, gamla	Titel	Hemmansägaren
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	1898
Gravvårdens typ	Stående sten	Äldsta årtal på gravsten	1898

Beskrivning

Stående gravsten med rundat avslut upptill stående på rak sockel. Stenen är slipad slät på framsidan. Inskriptionen är nedsänkt.

Inskription

†
 Hemmansägaren
 P.A.NILSSON
 Fr. Nässelkärr
 * 29/7 1837 † 30/10 1898
 Sv.Ps. 477
 Hans Maka
 SOFIA
 *25/7 1840 † 30/3 1912

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är uppsatt för hemmansägaren Per August Nilsson och hans maka Sofia. Gravvården är en av få äldre bevarade gravvårdar på kyrkogården. Gravvården är placerad vid gamla kyrkogårdens västra gräns, utefter trädkransen, och markerar därmed gamla kyrkogårdens gräns. Gravvården är karaktärsskapande genom sin ålder, och genom att den är hög och synlig på kyrkogården. Gravvården är tidstypisk, utförd i slipad svart granit. Eftersom gravvården bär en titel och ett gårdsnamn, är den också socialhistoriskt intressant. Gravstenen har även en psalmhänvisning, vilket var vanligt förr, men nu är relativt sällsynt på kyrkogårdar.

Stenen verkar ha flyttats något.

Bild ID: SLM D2019-0021
 Fotograf: Anton Blomgren
 Datum: 2018-09-04

Värdering	Mycket värdefull (1)	Material	Svart granit
Kvarter	Nya	Omgärdning	-
Avdelning	Västra gränsen, gamla	Titel	-
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	1909, 1988
Gravvårdens typ	Stående sten	Äldsta årtal på gravsten	1988

Beskrivning

Stående gravsten med triangelformat avslut stående på rak låg sockel. Stenen är slipad på framsidan. Inskriptionen är nedsänkt och förgylld.

Inskription

J. A. ERIKSSONS
Wida
FAMILJEGRÄV
IVAR ÅLUND
* 1913 † 1988
MAKAN ELSA
* 1916 † 1991

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är uppsatt för J A Eriksson och hans familj 1909. I graven är även Ivar Ålund med makan Elsa begravd 1988. Gravvården är en av få äldre bevarade gravvårdar på kyrkogården. Gravvården är placerad vid gamla kyrkogårdens västra gräns, utefter trädkransen, och markerar därmed gamla kyrkogårdens gräns. Gravvården är också karaktärsskapande genom sin ålder, och genom att den är hög och synlig på kyrkogården. Gravvården är tidstypisk, utförd i slipad svart granit. Eftersom gravvården bär ett gårdsnamn, är den också socialhistoriskt intressant. Gården Wida är byggnadsminne. Wida var regementsskrivarboställe, där enligt uppgifter Eric Dahlberg varit bosatt under åren 1661-1666.

Bild ID: SLM D2019-0022
Fotograf: Eva Wockatz
Datum: 2017-08-22

Värdering	Mycket värdefull (1)	Material	Granit
Kvarter	Nya	Omgärdning	-
Avdelning	Västra gränsen, gamla	Titel	Lantbrukaren
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	1870
Gravvårdens typ	Stående stenkors	Äldsta årtal på gravsten	1870

Beskrivning

Stående kraftigt stenkors placerat på låg sockel. Stenen är slipad. Inskriptionen är numera oläslig.

Inskription

Här hvilar
Lantbrukaren
Johan Jansson
född
den 10 mars 1806
död
den 21 juni 1870
Sv. P 491. v. 3. 4

(numera oläsligt, text från hembygdsföreningen)

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är uppsatt för lantbrukaren Johan Jansson som brukade gården Ekeby. Gravvården är en av få äldre bevarade gravvårdar på kyrkogården. Gravvården är placerad vid gamla kyrkogårdens västra gräns, utefter trädkransen, och markerar därmed gamla kyrkogårdens gräns. Gravvården är också karaktärsskapande genom sin ålder, och genom att den är hög och synlig på kyrkogården. Gravvården har en ovanlig form. Det är den enda gravvården som är utförd som ett stenkors. Eftersom gravvården bär en titel är den också socialhistoriskt intressant. Gravstenen har även en psalmhänvisning, vilket var vanligt förr, men nu är relativt sällsynt på kyrkogårdar.

(Enligt Bergshammars hembygdsförening så står det i husförhör om Jansson att ”sönerna begagna Nyköpings läroskola”. Sonen Johan Gustaf Jansson sålde 1885 mark till Bergshammars kommun för dess första skolbygge där Bergshammars nuvarande skola är belägen.)

Bild ID: SLM D2019-0023
Fotograf: Eva Wockatz
Datum: 2017-08-22

Värdering	Värdefull (2) *	Material	Granit
Kvarter	Nya	Omgärdning	Gjutjärnsstaket
Avdelning	Norra gränsen, gamla	Titel	-
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	1934
Gravvårdens typ	Liggande sten	Äldsta årtal på gravsten	1934

* Gravvården är klassificerad som mycket värdefull, 1, men i nuläget finns det en gravrättsinnehavare varför den är klassad som värdefull, 2.

Beskrivning

Liggande gravsten med form av en uppslagen bibel. Bakom bibeln finns en skulptur, en ängel, på rak sockel. Stenen är slipad. Inskriptionen är nedsänkt. Graven är grusad och omgärdas av ett gjutjärnsstaket. På staketet sitter en oval metallplatta med inskription. På varje sida av graven är en rhododendronbuske planterad.

Inskription

På stenen:

* 1856

† 1934

HERREN ÄR
MIN HERDE

MIG SKALL
INTET FATTAS

På plattan:

A. F. Andersson
Familjegrav
Fr. Blacksta

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är uppsatt för Anders Fredrik Andersson och hans familj. Familjen kommer från en av Blackstagårdarna. Gravvården är speciell, den enda på kyrkogården med ett staket av gjutjärn och den enda med en skulptur. Gravvården är placerad vid gamla kyrkogårdens östra gräns, trädkransen, och markerar därmed gamla kyrkogården. Gravvården är också karaktärsskapande genom att den är ovanlig och väl synlig på kyrkogården. Eftersom gravvården bär ett gårdsnamn, är den också socialhistoriskt intressant. Från graven har man även utsikt till Blacksta, som ligger i norr över gårderna, vilket är fint.

Bild ID: SLM D2019-0024
Fotograf: Eva Wockatz
Datum: 2018-09-07

Värdering	Mycket värdefull (1)	Material	Natursten
Kvarter	Nya	Omgärdning	-
Avdelning	Norr om kyrkan, gamla	Titel	-
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	1935
Gravvårdens typ	Stående sten	Äldsta årtal på gravsten	1935

Beskrivning

Stående rektangulärt kolonnformad gravsten stående på rak sockel. Kolonnen kröns av en urna och är dekorerad med en lagerkrans och ett kors.

Inskription

GUSTAV MAURITS
GUSTAVSSON
* 26/5 1901
† 4/8 1935

Kamrater reste vården

(Källa: Tunaberg (D) C:10 (1895-1921) Bild 400 / sid 33)

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är uppsatt för Gustav Maurits Gustavsson. Gravvården är en av få äldre bevarade gravvårdar på kyrkogården. Gravvården är placerad direkt norr om kyrkobyggnaden, där mycket få äldre gravvårdar finns kvar. Gravvården är karaktärsskapande genom sin ovanliga form. Graven är den enda höga vården norr om kyrkobyggnaden, vilket gör den väl synlig på gamla kyrkogården. Gravvården har inskriptionen "Kamrater reste vården", vilket är en intressant detalj.

Bild ID: SLM D2019-0025
Fotograf: Anton Blomgren
Datum: 2018-09-04

Värdering	Mycket värdefull (1)	Material	Gjutjärn/sandsten
Kvarter	Gamla	Omgärdning	-
Avdelning	Vid klockstapeln	Titel	-
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	-
Gravvårdens typ	Liggande gravkammare	Äldsta årtal på gravsten	-

Beskrivning

Gravkammare murad av naturstenar, sandsten. Gravkammaren murad lite ovanför mark. På muren ligger ett lock av gjutjärn med smidda lyftöglor. I graven är flera personer begravda i kistor, i graven fanns 2005 tre kistor efter vuxna personer och en eller två barnkistor. Träkistorna kunde inte identifieras och var svårt skadade.

Inskription

Ingen inskription.

OBS!

Gravplatsen är felritad på gravkartan.

Gravkammaren är placerad längre mot norr, på gravplatsen där nr 510-511 är angivet, dock i "rak" placering i förhållande till kyrkobyggnaden.

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är sannolikt gjord för komminister Johan Hellberg den yngre och hans familj. Gravvården tillhör en av de äldsta gravvårdarna på kyrkogården. Gravvården har en framträdande plats. Gravvården är karaktärsskapande, väl synlig och den enda graven på kyrkogården som är utförd som en gravkammare. Eftersom gravvården tillhör komministern Johan Hellberg är den också lokal- och socialhistoriskt intressant. Johan Hellberg var komminister under åren 1849-1878 och var gift med Hanna Maria Holmberg.

Sannolikt är det Johan och Hanna, samt två av deras barn som dog unga som är begravda i graven. Den tredje vuxenkistan kan avse Johans syster Maria Katarina Hellberg, avliden 1875. Johan gick bort 1878 och Hanna gick bort år 1917. (Uppgifter från Bergshammars hembygdsförening).

Bild ID: SLM D2019-0017
Fotograf: Eva Wockatz
Datum: 2017-04-20

Värdering	Mycket värdefull (1)	Material	Gjutjärn
Kvarter	Gamla	Omgärdning	-
Avdelning	Vid klockstapeln	Titel	Komminister
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	1846
Gravvårdens typ	Stående kors	Äldsta årtal på gravsten	1811

Beskrivning

Stående kors av gjutjärn på rak låg sockel. Inskriptionen är förhöjd. Upptill på korset finns ett lutande kors och ett lutande ankare, båda inneslutna i ett öga, med strålar runtomkring. Under en symbol med två händer som håller varandra.

Inskription

DENNA GRIFT FÖRVARAR STOFTEN AF
 COMMINIST: FRED: TISELIUS. DESS K: MAK: E: CHARL:
 ÅVALL
 F: D. 4 MAJ I 1747 D. 4 JULI I 1816 F: D. 1 DEC: 1768 D.13
 APRIL 1846
 OCH YNGSTE SON: ER: SAMUEL F: D. 13 SEP: 1810 D. 4
 MARS 1811
 RUTHS 1.17.

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är uppsatt för komministern Fredrik Tiselius, hans maka Charlotta Åvall och deras son Samuel. Gravvården är den äldsta daterade gravvården på kyrkogården. Gravvården är placerad intill västra fasaden på gamla kyrkogården. Gravvården är också karaktärsskapande genom sin ålder, och genom att den är hög och synlig på kyrkogården. Korset i gjutjärn har ett ovanligt utseende. Eftersom korset bär en titel, är den också socialhistoriskt intressant. Gravstenen har även en psalmhänvisning, vilket var vanligt förr, men nu är relativt sällsynt på kyrkogårdar. Korset var tidigare vänt mot öster, men har vänts i senare tid.

Korset är rest efter 13 april 1846 då Tiselius maka dog.

Bild ID: SLM D2018-0026
Fotograf: Eva Wockatz
Datum: 2017-04-20

Värdering	Värdefull (2) *	Material	Svart granit/diabas?
Kvarter	Gamla	Omgärdning	-
Avdelning		Titel	Nämndeman
Inventerare	Eva Wockatz	Begravd år	1893, 1899
Gravvårdens typ	Stående sten	Äldsta årtal på gravsten	1893

* Gravvården är klassificerad som mycket värdefull, 1, men i nuläget finns det en gravrättsinnehavare varför den är klassad som värdefull, 2.

Beskrivning

Stående gravsten med rundad form. Stenen är slipad på framsidan men grovt huggen på baksidan. Inskriptionen är nedsänkt.

Inskription

NÄMNDEMANNEN
A P ANDERSSON
FR. BLACKSTA
*1825 - † 1899
HANS MAKAS
ANNA SOFIA
*1826 - † 1893
Sv. PsB 347, 2v.

(text från Bergshammars hembygdsförening)

Kulturhistoriskt värde

Gravvården är uppsatt för nämndemannen Anders Petter Andersson och hans maka Anna Sofia. Anders Petter var far till AF Andersson i grav 383-388. Gravvården är en av få äldre bevarade gravvårdar på kyrkogården. Gravvården är placerad vid gamla kyrkogårdens sydvästra del nära gången och är synlig på kyrkogården. Gravvården är också karaktärsskapande genom sin ålder. Gravvården är tidstypisk, utförd i slipad svart granit, men baksidan har en ovanlig fin behuggning. Eftersom gravvården bär en titel och ett gårdsnamn, är den också socialhistoriskt intressant. Gravstenen har även en psalmhänvisning, vilket var vanligt förr, men nu är relativt sällsynt på kyrkogårdar.

Bild ID: SLM D2019-0027
Fotograf: Eva Wockatz
Datum: 2017-04-20

